

METALURGIA FIERULUI LA TRACI ÎN OPERA LUI VASILE PÂRVAN

DE
ADRIANA STOIA

Preocupările lui V. Pârvan cu privire la începuturile geto-dacilor sînt legate în foarte mare măsură de prima vîrstă a fierului (Hallstatt). Rezultatele cercetărilor sale, care au sintetizat tot materialul și toată literatura arheologică apărute la acea dată, sînt cuprinse în *Getica: o protoistorie a Daciei*, lucrare pe care I. Andrieșescu o va caracteriza ca „o formidabilă lucrare de sinteză dar și de genială îndrăzneală” ce, „îmbrățișează întreaga proto-istorie a Europei sud-estice”, și în *Dacia. An Outline of the Early Civilisations of the Carpathian Danubian Countries*. Aceasta din urmă apare ca un „compendiu al ultimelor concluzii pe care i le impuseseră lui Pârvan cercetările sale asupra problemelor legate de originea poporului român¹”. Prezentul articol se întemeiază în special pe aceste două lucrări.

V. Pârvan a sesizat dificultățile pe care le avea de întîmpinat în alcătuirea *Geticii*. El ne spune: „De la început am relevat că nu există studii pregătitoare suficiente nici asupra vîrstei bronzului nici asupra vîrstei fierului din Carpați. Însăși cronologia protoistoriei noastre e diferită de cea din Europa Centrală, Vestică sau Sudică; în orice caz datările mai mult sau mai puțin sigure încep numai pe la anul 1000, o dată cu importul de fabricate „villanoviene” la noi²”.

Autorul remarcă „... Dacia nu a fost cercetată în chip egal de intensiv pe întreg teritoriul ei: Moldova și Basarabia sînt pînă acum foarte puțin cunoscute.

Apoi, chiar în Transilvania... avem în special descoperiri de *depozite și comori*, iar nu inventar de așezări și morminte³”. Pornind de la aceste precizări, ne-am oprit asupra citorva aspecte legate de metalurgia fierului, așa cum apar ele în opera lui V. Pârvan, urmînd să le trecem apoi în revistă în lumina descoperirilor și studiilor făcute în ultimii 50 de ani.

În primul rînd trebuie precizat că pentru Pârvan „Adevărata vîrstă a fierului începe în Dacia de-abia pe la anul 700 odată cu venirea sciților, care aduc cu ei arme și unelte de fier⁴”. „Pînă la venirea sciților (c. 700) ne aflăm în bronzul IV carpatic, cu formele sale caracteristice, influențate fie de vestul hallstattian, fie de estul cimero-caucazic. După 700 avem forme scitice alături de formele locale; acestea din urmă continuă pe baze tipologice ale bronzului IV și sub sciți, dar se completează cu forme vestice, tîrzii hallstattiene, care reușesc să străbată din nou în Dacia de prin a II-a jumătate a secolului VI⁵”.

Autorul subliniază „... un lucru e sigur: arme și obiecte de fier hallstattiene sînt cu totul rare în Dacia. Primele *arme de fier* care apar aici, sînt pumnalele și spadele scurte scitice. Acest fenomen nu poate fi fără un anume sens mai adînc” și conchide: „... Putem afirma că venirea sciților asupra Daciei a fost o grea calamitate, din care geții nu s-au putut reculege decît prin sec. IV, fie alungînd, fie deznaționalizînd pe sciți.

Fierul, ca material civilizator și productiv, a fost adus în Dacia de celți. *Epoca celtică* a Daciei a fost o vreme de renaștere și întăriri, pe toate terenele, a neamului getic⁶”.

Este demnă de remarcat observația făcută de Pârvan: „Dacă metalul — fierul — nu ne dă puțința de a stabili precis începuturile culturii celei nouă în Dacia, ceramica dimpotrivă ne ajută în chip aproape neașteptat”. Aceasta cu atît mai mult cu cît el sesizează că „Material, adică economic, vîrsta fierului începe la noi abia pe la 700, spiritual, adică istoric-cultural, ea începe totuși încă de la anul 1 000⁷”, procedînd în consecință la alcătuirea capitolului VI — vîrsta fierului în Dacia — I. Hallstatt — din *Getica*.

¹ R. Vulpe, Introducere la ediția apărută în 1967.

² V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 675.

³ *Ibidem*, p. 682.

⁴ *Ibidem*, loc. cit.

⁵ *Ibidem*, p. 684.

⁶ *Ibidem*, p. 296.

⁷ *Ibidem*, p. 302.

Dar dacă convingerea lui V. Pârvan este că „... în hallstattul getic fierul e un material exotic”, părere conformă stadiul de atunci al cercetărilor și lipsei de descoperiri, intuiția sa îl avertizează: „Cercetările pe teren în regiunile bogate în fier ale țării noastre sînt încă prea sumare și săpăturile sistematice în Ardeal și regiunile înconjurătoare, bogate în mine, prea la începutul lor, pentru ca să putem stabili vreo legătură sigură între începuturile în înflorirea civilizației fierului în Dacia și începutul și intensificarea exploatarea minelor de la noi în antichitatea Proto-istorică”⁸. Vorbind despre așezările de la Crășani, Tinosu, Zimnicea — unde fierul apare frecvent — el spune: „Aceasta însă înseamnă că alături de fierul importat sub formă de fabricate, foarte curînd a trebuit să se încetezească și la noi tehnica minieră din Apusul celtic, desigur la început chiar prin celții de la noi; și anume, cu atît mai ușor și firesc cu cît locuitorii Daciei fuseseră și în vîrsta bronzului mari făurari, iar în lucrul metalului, chiar și în Alpi, industria hallstattiană a fierului nu fusese altceva decît o simplă evoluție, mai departe, a industriei din ultima epocă a bronzului”⁹. El recunoaște că „... deocamdată nu avem identificate pe teren atelierele și turnătoriile de fier, pe care, după cele de mai sus, le postulăm și pentru Dacia”, dar adaugă „... E plauzibil... că, întocmai cu mai toate marile oppida, castelli, gradisce”, care, „în Europa centrală și vestică au avut un rol însemnat în special în urma industriei fierului și anume, mai ales în ultima perioadă a epocii La Tène, începînd însă — multe dintre ele — a fi active încă de pe vremea bronzului, tot așa vor fi de pus în legătură cu o înflorire a activității metalurgiei din epoca hallstattiană și mai ales La Tène cetățile din munții Sebeșului, cu Muncelul în frunte”¹⁰. Prudența sa de adevărat om de știință îl face să remarce „...Ar fi totuși nemetodic, pînă ce această presupunere a noastră nu se confirmă mai din plin, să luăm d.p. principalele centre dacice, fie ateliere, fie simple depozite din bronzul IV, drept existente și în fier și să umplem astfel cu ipoteze topografice o lacună pe care descoperirile autentice ale fierului nu o pot pînă azi umple”¹¹.

În prezentarea succintă a aspectelor legate de metalurgia fierului evidențiate în opera lui V. Pârvan am mai avea de menționat o remarcă făcută de autor: „O mare lacună în materialul nostru de informare e lipsa cercetărilor în tumulii din Dacia. Chiar în Apus, informarea cea mai bogată și prețioasă asupra hallstattului s-a datorat săpării movilelor funerare din această epocă”¹².

Pînă nu de mult, prin începutul Hallstattului pe teritoriul României se înțelegeau mai ales modificările intervenite în secolele XIII—XII î.e.n. în cultura materială, exprimate mai ales prin ceramică, fapt sesizat la timpul său și de Pârvan. Denumirea de prima epocă a fierului apărea astfel convențională, exprimînd cel mult o evoluție, o depășire a stadiului cultural istoric al epocii bronzului propriu-zise. Chiar în 1967, cînd a apărut ultima ediție a *Daciei*, R. Vulpe scria: „... se înclină a se împinge înapoi începutul fierului pînă la 1000 fără alt criteriu decît acela, unilateral și ne semnificativ, al simplei prezențe a fierului, care, de fapt, pînă în jurul anului 700 se constată în Dacia extrem de sporadic și în forme total neconcludente (urme vagi de rugină ori resturi de podoabe mărunte) fără nici o utilizare în domeniul determinat al uneltelor și armelor”¹³.

În stadiul actual al cercetărilor putem afirma că fierul era cunoscut și folosit încă de la începutul Hallstattului, și anume din Ha A, pe teritoriul țării noastre: vezi celțul de la Lăpuș, considerat ca fiind cea mai veche piesă de fier descoperită în România¹⁴, cuțitul de luptă de la Corni¹⁵, limba de mîner din fier — probabil a unui cuțit — cu un mic buton de bronz aflat în depozitul de la Rozavlea¹⁶, fragmentul de brățară din necropola de la Bobda — plus alte obiecte de podoabă¹⁷, pumnalul de bronz cu peduncul — cu miez de fier — de la Tirol¹⁸, acul de bronz cu cap discoidal, cu miez de fier, descoperit accidental în Banat¹⁹, spada cu limbă la mîner din fier — descoperire întâmplătoare din Banat²⁰ — cuțitașul de la Meri²¹ și pumnalul de la Tilișca²²; la acestea am mai putea adăuga eventual descoperirile de la Susani și Peteni²³ ca și acelea de la Oradea, Tășad, Șunciuș și Căuș²⁴.

În jur de 1000 î.e.n. avem dovezi certe cu privire la însușirea cunoștințelor de tehnologie a fierului de către comunitățile hallstattiene de pe teritoriul României atît în cazul bronzului turnat peste un miez de fier (acul din Banat, pumnalul de la Tirol), cît și în cazul combinării celor două metale

⁸ *Ibidem*, p. 297.

⁹ *Ibidem*, p. 299.

¹⁰ *Ibidem*, p. 200.

¹¹ *Ibidem*, p. 300—301.

¹² *Ibidem*, loc. cit.

¹³ R. Vulpe, nota 8 la Dacia. *An Outline of the Early Civilisations of the Carpathian Danubian Countries*, București, 1967.

¹⁴ C. Kacsó, *Dacia*, 19, 1975, p. 62 și 67.

¹⁵ M. Ignat, *Thraco-Dacica*, 2, 1981, p. 139.

¹⁶ I. Mitrea, C. Kacsó, *SCIVA*, 27, 1976, 4, p. 527.

¹⁷ M. Moga, *RevMuz*, 1, 1964, 3, p. 296.

¹⁸ M. Rusu, în *In memoriam Constantini Daicoviciu*,

Ciuj, 1974, p. 353—354.

¹⁹ *Ibidem*, p. 349 și urm.

²⁰ *Ibidem*, p. 353.

²¹ E. Moscalu, *Thraco-Dacica*, 1, 1966, fig. 3/4.

²² Informații N. Lupu.

²³ Z. Székely, Zs. Székely, *Materiale Oradea*, 1979, p. 71—72.

²⁴ T. Bader, *Die Fiebeln in Rumänien*, PBF, XIV/6, 1983, p. 20; C. Kacsó, *Dacia*, 19, 1975, p. 67; A. László, *Acta ArchHung*, 29, 1977, 1—2, p. 58; I. Emödi, *Crisia*, 11, 1981, p. 322. Pentru Tășad — informații amabile de la N. Chidioșan, căruia îi mulțumim și pe această cale.

într-una și aceeași piesă (vezi cuțitul de la Corni cu lama de fier și mînerul din bronz — la care însă rămîne de văzut dacă nu este vorba de o supraturnare —, cuțitul cu lamă de fier și mîner de bronz de la Hida și limba de mîner din fier cu buton de bronz de la Rozavlea). Este de reținut că atît la pumnalul de la Ganovce, datat în Bronzul mijlociu — cultura Otomani²⁵ — cît și în cazul descoperirilor datate în Ha A de pe teritoriul țării noastre, din Banat, este utilizat procedeul combinării celor două metale. După părerea lui M. Rusu, acest procedeu decurge firesc din practica metalurgică, în perioada de trecere de la procesele tehnologice specifice metalurgiei bronzului la cele ale fierului²⁶. Dar combinarea celor două metale, ca și supraturnarea, par a fi procedee îndrăgite de făurarii hallstattieni de pe teritoriul României. Practicarea acestora se repetă pe tot parcursul Hallstattului românesc (vezi fibulele de la Balta Verde, fibule care în întreaga lume ilirică au dealtfel această caracteristică, carele de la Orăștie și Bujoru, akinakes-urile cu lama de fier și mînerul de bronz, acele de fier cu cap de bronz etc.). Procedecele ca atare par în aceste condiții a reprezenta mai mult o expresie a măiestriei făurarilor hallstattieni decît o caracteristică a perioadei de început a folosirii fierului. Este de crezut că fierul în descoperirile pomenite a avut o funcție decorativă, fără a putea exclude cu totul și o eventuală funcție magică.

În stadiul actual al cercetărilor, avem dovezi certe de reducere și prelucrare a minereului de fier numai din Ha B, întrucît apartenența culturală și cronologică a zgurei de fier de la Susani, citată în literatură, nu a fost confirmată arheologic, descoperirea de la Peteni ridică probleme datorită deranjamentelor din zonă, iar urmele de oxizi din depozitele de la Bogdan Vodă, Șieu, Sighet I pot avea și o altă explicație²⁷. Descoperirea de la Mediaș²⁸, cea de la Cernatu²⁹, la care se adaugă alte cîteva puncte cu zgură de fier aflată alături de fragmente ceramice hallstattiene timpurii documentează pentru cea de a doua etapă a Hallstattului timpuriu românesc un centru de producere și prelucrare a fierului în Transilvania. Un alt centru s-a evidențiat în cursul ultimilor ani și în Dobrogea, în aceeași etapă istorică, prin descoperirile de la Galița³⁰, Babadag³¹ etc.

O analiză atentă a resurselor de fier din zonele celor două centre amintite arată folosirea acestora în vederea reducerii și prelucrării pe loc a fierului din zăcăminte. Cercetările mai recente din Burgenland (estul Austriei), cu privire la extragerea minereului de fier, au demonstrat că putem trece ușor pe lîngă astfel de „mine de suprafață”. În Burgenland ele apar sub forma unui șir de gropi, niciodată mai adînci de 6 m, procedeul de obținere a minereului fiind deosebit de simplu: se săpa o groapă, materialul ce nu era minereu de fier fiind îngrămădit pe margini; din groapa a doua, săpată alături, materialul de prisos era pus în prima groapă; umplutura din groapa a treia era aruncată în groapa a doua ș.a.m.d. O astfel de exploatare seamănă cu un șir de gropi făcute de obuze³². Metoda prezentată mai sus trebuie considerată ca minerit, reprezentînd o formă de utilizare a minereului de suprafață.

În lucrarea *Metalurgia fierului în Hallstatt pe teritoriul României* am încercat să corelăm datele oferite de geologi cu centrele de producere și prelucrare a fierului evidențiate arheologic, stabilind în măsura posibilului, raporturile între aceste centre și probabilele arii de extragere a minereului de fier. Așa cum cercetările din Burgenland au evidențiat faptul că încă din Hallstatt (secolele IX—VIII î.e.n.) se conturase metalurgic acest centru, tot așa și pentru teritoriul României putem presupune încă din jurul anului 1000 existența unor centre de producere și prelucrare a fierului pe loc. Observația făcută în Burgenland cu privire la faptul că cele mai vechi cuptoare — cele cu cuvă — se găsesc stratigrafic sub stratul La Tène³³ este valabilă și în cazul României, unde astfel de cuptoare nu au fost cercetate, dar sînt de presupus atît în cazul așezării de la Cernatu cît și în cazul celei de la Galița. Este posibil ca din centrul metalurgic al Burgenlandului să se fi răspîndit cunoștințe de metalurgie a fierului, cu atît mai mult cu cît în zona menționată apar materiale ceramice izolate de tip Basarabi sau Ferigile timpurii.

La data publicării *Geticii*, Pârvan nu avea cum să știe că pe teritoriul țării noastre se vor descoperi dovezi de cunoaștere a fierului din Ha A și de obținere și prelucrare a fierului din Ha B și nici că în Hallstattul mijlociu se manifestă o creștere rapidă a rolului jucat de fier, tipurile de obiecte de fier (lânci, celturi), înlocuindu-le pe cele de bronz. El este puternic influențat de ideile cu privire la importanța rolului pe care l-au avut cimerienii pentru culturile de pe teritoriul României, în *Getica* fiind prezentate punctele de vedere care dominau în cercul specialiștilor din vremea sa. Cercetările

²⁵ J. Vladar, *Die Dolche in der Slowakei*, PBF, VI, 3, 1972, p. 41.

²⁶ M. Rusu, *op. cit.*, p. 357.

²⁷ A. László, *SCIVA*, 26, 1975, 1, p. 23, nota 27.

²⁸ M. Blăjan, E. Stoicovici, Paul Georocanu, *Sargetia*, 14, 1979, p. 35 și urm.

²⁹ Z. Székely, *Așezări din prima vîrstă a fierului din sud-vestul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 1960; Zs. Székely, *Materiale Brașov*, 1983, p. 143 și urm.

³⁰ Șt. Olteanu, *SCIV*, 22, 1971, 2, p. 295 — 296; A. László, *ActaArchHung*, 29, 1977, 1—2, p. 55.

³¹ S. Morintz, *Dacia*, N. S., 8, 1964, p. 105, 118; idem, *Peuce*, 2, 1971, p. 20.

³² K. Bielenin, *Einige Bemerkungen zur Ur- und Frühgeschichtlichen Eisenverhütungsweesen in westpannonisches Raumes*, p. 69.

³³ Informații amabile K. Bielenin.

intense din ultimii ani au adus cu ele o bogată documentare pentru epoca hallstattiană, dar nu și dovada prezenței efective a cimerienilor. Astăzi „calea cimeriană” ni se pare o idee neconfirmată de realitățile istorice³⁴. Faptul că dintr-o perioadă anterioară sînt atestate numeroase descoperiri de obiecte de fier, repartizate relativ uniform pe teritoriul țării noastre, și că există dovezi incontestabile ale însușirii cunoștințelor tehnologice legate de producerea și prelucrarea fierului dintr-o etapă anterioară momentului cînd influențele cimerienilor istorici s-ar fi putut exercita, ne fac să credem că influențele răsăritene nu s-ar fi putut distribui decît indirect, așa cum sugerează A. László, prin intermediul grupurilor recent identificate din estul Ungariei (de exemplu Mezöcsat)³⁵. În legătură cu acest fapt putem numai sublinia că apariția unor piese de harnașament, identificate ca fiind de tip răsăritean, se produce doar în Ha B₃, deci la o dată tîrzie din evoluția metalurgiei fierului pe teritoriul României. Dealtfel, pentru toporul cu aripioare, piesă ce s-a presupus, la un moment dat, a fi pătruns la noi pe calea cimeriană sau ponto-caucaziană, analiza cronologică și chorologică a descoperirilor de atari obiecte a arătat că realitățile arheologice sugerează o filieră inversă — dinspre regiunile noastre spre zona bazinului Niprului³⁶, pe de o parte, și spre Europa Centrală, pe de altă parte³⁷.

Un argument indirect ne este oferit de M. Rusu, care deosebește în cadrul depozitelor de tip Șomartin-Vetiș două categorii: depozitele de tip Șomartin, caracterizate prin prezența în componența lor a diferite tipuri locale evoluat firesc din depozitele de tip Fizeșu-Gherlii — Sîngeorgiu de Pădure, și categoria depozitelor de tip Vetiș, care înglobează piesele de harnașament (psalii, zăbale, butoni) de origine răsăriteană-cimeriană³⁸. Apare însă paradoxal faptul că cea mai mare parte a depozitelor de tip Șomartin (cu tipuri evoluat pe loc) cuprinde obiecte de fier și nu depozitele de tip Vetiș unde apar piese „cimeriene”. Situația este de pus în legătură cu evoluția locală a metalurgiei fierului, fiind evident faptul că, în această etapă, avem de-a face cu o răspîndire largă a fierului, tipurile de obiecte de fier începînd să înlocuiască pe cele de bronz. De fapt, influențele răsăritene pot fi surprinse în cazul tezaurului de la Boarta-Sibiu, al spadei scurte de la Pănade (pumnal ?), tipologic o variantă a pumnalului cimerian de tip Goloviatino, din etapa Černogorovsk, al virfurilor de săgeți cu două și trei aripioare (asemănătoare morfologic cu cele de tip scitic), al zăbalelor și psaliilor de la Cipău și Vetiș (identice cu cele ale culturii Srubnaia — etapa Černogorovsk). Descoperirile făcute pe teritoriul Bulgariei (vezi Carevbrod) datează din faza mai nouă Novočerkask. Prin urmare, descoperirile de tip răsăritean de pe teritoriul Transilvaniei nu se pot lega, în această etapă, de calea est-balcanică de pătrundere a cunoștințelor metalurgice, descoperirile arheologice din România fiind mai vechi.

Este firesc însă să considerăm că, în diferite etape istorice, evoluția metalurgiei fierului pe teritoriul României a înregistrat diferite influențe, deoarece poziția geografică a țării noastre în contextul european și micro-asiatic a avut un rol determinant asupra modului în care au pătruns în această zonă a Europei cunoștințele cu privire la procedeele de obținere și prelucrare a fierului. Din cele expuse mai sus reiese că, începînd de la aproximativ 1000 î.e.n. putem considera că în România s-a dezvoltat un centru metalurgic de producere a fierului, care a favorizat generalizarea adoptării noului metal în tot spațiul carpato-dunăreano-pontic. Integrarea teritoriului nostru în centrul metalurgic din nord-vestul Peninsulei Balcanice (documentat începînd cu secolul XI) și recepționarea unor cunoștințe tehnologice prin estul Peninsulei Balcanice³⁹ sînt urmate, în secolele următoare, de unele influențe răsăritene, exercitate poate indirect, prin intermediul grupurilor din estul Ungariei; la toate acestea se adaugă și influențele dinspre Europa Centrală. Această ultimă posibilitate a fost relevată de cercetările, deja menționate, din Burgenland.

Cele mai vechi obiecte de fier apar în sud-vestul și vestul țării noastre, dar trebuie să remarcăm că ponderea, din punctul de vedere al cantității de fier înmagazinate în descoperiri arheologice, revine, pe tot parcursul Hallstattului, tot zonei sud-vestice a țării. Acest din urmă fapt poate fi însă, mai degrabă, pus în legătură cu o particularitate de ritual funerar și eventual cu existența unor curenți în cercetarea arheologică.

După cum am văzut la începutul lucrării de față, Pârvan acorda o importanță deosebită scitilor, pe care îi considera ca purtătorii primelor obiecte de fier. Dar necropola de la Ferigile dezmente o dată în plus această teorie. Cantitatea de fier din tumuli necropolei depășește cu mult pe cea aflată în alte regiuni ale României unde, după unele păreri, există un grup scitic (Transilvania-grupul Ciumbrud). Este evident că luptătorii înmormîntați la Ferigile duceau cu ei, conform ritualului, în viața de apoi, o serie de arme; numărul acestora este mult mai mare decît în cazul înhumațiilor din Transilvania sau Moldova. Cum fierul apare în cantitate mare chiar din prima fază a necropolei de la Ferigile, este

³⁴ D. Berciu, *SCIV*, 14, 1963, 2, p. 399–401; M. Petrescu-Dîmbovița, *AȘUIași*, S. N. 6, 1960, 2, p. 195. Vezi și Adriana Stoia, *SCIVA*, 31, 1980, 1, p. 77–90.

³⁵ A. László, *SCIVA*, 26, 1975, 1, p. 36.

³⁶ A. László, *SCIVA* 26, 1975, 1, p. 37; B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung...*,

Bonn, 1976, I, p. 155 și urm.

³⁷ A. Stoia, *Metalurgia fierului în Hallstatt pe teritoriul României* (teză de doctorat, mss.).

³⁸ M. Rusu, *Dacia*, N.S., 7, 1963, p. 109–204.

³⁹ A. László, *op. cit.*, p. 35–36.

de presupus că această comunitate dispunea de un centru local de producere și prelucrare a fierului. Un argument în acest sens este și descoperirea în cadrul necropolei menționate a circa 100 de săgeți de fier, de un tip specific ariei de răspândire a grupului Ferigile. Forma săgeților — care imită pe cele din os sau silex — și gruparea lor în această zonă a țării noastre pledează pentru executarea obiectelor de fier cerute de nevoile comunității, pe loc. În cazul de față necesitățile comunității erau legate de amploarea folosirii, în toată zona circumponctică, a arcului și săgeții.

În acest fel, deși materialul arheologic confirmă din plin ipoteza lui Pârvan cu privire la difuzarea tehnicii de luptă cu săgeata, după anul 700, interpretarea pe care o dă el acestui fenomen trebuie nuanțată. Este plauzibil să vedem în spatele acestui fenomen fie pe cimerieni, fie pe sciți, dar acest fapt nu presupune decât difuzarea pe scară largă a unui nou mod de luptă (vezi necropola de la Ferigile) și nu dovada prezenței sciților⁴⁰.

La data la care Pârvan și-a elaborat lucrările de sinteză nu era posibilă o altă interpretare a descoperirilor arheologice. Este însă indiscutabil meritul său că, încă în acea etapă a cercetărilor, a sesizat just importanța descoperirilor de caracter funerar. Susținând că „în tumultul nesăpați din Dacia ne este speranța” el a anticipat observația pe care o facem noi astăzi. Căci atunci când judecăm proporția în care apar obiectele de fier într-o anumită regiune a țării noastre trebuie să avem în vedere că așezările sînt cele ce oferă puțin — sau deloc — material feros. Numărul obiectelor de fier dintr-o regiune este direct proporțional cu numărul descoperirilor de caracter funerar făcute.

Chiar dacă documentele arheologice nu demonstraseră la acea dată dezvoltarea metalurgiei fierului pe plan local, nici măcar la nivelul cetăților dacice, intuiția omului de știință l-a obligat să sesizeze corect probabilitatea existenței unor centre metalurgice pentru satisfacerea nevoilor comunității.

Vasile Pârvan a fost primul care a făcut efortul de a sistematiza datele arheologice într-un tot unitar, analizînd și punînd în valoare materialul documentar existent la acea dată și nu-i putem reproșa faptul de a fi fost uneori tributari ideilor epocii sale. Ultimii cincizeci de ani au infirmat sau confirmat observațiile sale despre prima epocă a fierului, dar acum, după trecerea timpului, este necesar să-i omagiem opera care continuă să rămînă în multe privințe o lucrare de referință.

LA MÉTALLURGIE DU FER CHEZ LES THRACES DANS L'OEUVRE DE VASILE PÂRVAN

RÉSUMÉ

Les préoccupations de V. Pârvan relatives aux débuts des Gêto-Daces, liées dans une grande mesure au premier âge du fer se reflètent dans ses oeuvres : *Getica : o protoistorie a Daciei et Dacia. An outline of the Early Civilisations of the Carpathian Danubian Countries*, élaborées en s'appuyant sur le matériel et la littérature archéologique connus au moment de leur apparition. Il faut dès le début préciser que pour V. Pârvan le véritable âge du fer commence à peine autour de 700 av. n. è. „avec l'arrivée des Scythes”, cette opinion correspondant au stade de recherche archéologique de son époque. Ayant en vue le fait qu, environ 20 années auparavant le nom de premier âge du fer était plutôt conventionnel en exprimant tout au plus une évolution, un dépassement du stade culturel historique de l'âge du bronze proprement dit et que seulement au cours des dernières années cette dénomination a acquis aussi un contenu phénoménologique par les découvertes d'objets en fer datées au cours des XIIe—Xe siècles av. n. è., V. Pârvan n'a pu être préoccupé par l'évolution de la métallurgie du fer sur le territoire de la Roumanie.

Dans ce travail, après la présentation succincte des aspects liés à la métallurgie du fer mis en évidence dans l'oeuvre du grand savant, nous nous sommes efforcés de rendre actuelles les informations archéologiques et bibliographiques concernant les débuts et le développement de la métallurgie du fer sur le territoire de notre pays.

Dans l'étape actuelle de recherche nous pouvons soutenir que le fer était connu et utilisé dès le début du Hallstatt, et autour de l'an 1000 av. n. è., il y a des données certaines sur l'appropriation des connaissances technologiques d'obtention et de travail du fer par les communautés du territoire de la Roumanie.

L'apparition des premiers objets en fer dans notre pays doit être mise en relation avec le centre du Nord-Ouest des Balkans. La diffusion des connaissances, concernant la métallurgie du fer de l'aire égéo-méditerranéenne sur la voie de l'est de la Péninsule Balkanique étant possible, mais sans être argumentée du point de vue archéologique.

L'inclusion du territoire de notre pays dans le centre métallurgique nord-balkanique, à une date plus ancienne, nous permet de croire dans l'existence d'une évolution propre, naturelle, au cours de tout le Hallstatt, la métallurgie du fer relevant d'une manière indiscutable certaines „impulsions” tant de l'est que de la zone de centre ouest-pannonique (Burgenland).

⁴⁰ Descoperiri recente din Anatolia (Smirna) confirmă adoptarea largă a noii tehnici de luptă. Astfel, în timpul asediului cetății de către regele lidian Alyates atât asediații

cît și asediatorii folosesc arcul și săgeata : asediatorii folosesc însă săgeți cu trei muchii, în timp ce asediații săgeți cu două muchii.